

Den . februar 2011

Notat

om Finansudvalgets studierejse til Letland

En delegation fra Finansudvalget har i dagene 23. til 26. januar 2011 foretaget en studierejse til Letland. Der henvises til det som bilag 1 vedlagte program samt deltagerliste (bilag 2).

Det primære formål med rejsen var at drøfte Letlands økonomiske situation og herunder finanskrisen.

Nedenfor følger et resume af de i forbindelse med rejsen modtagne håndakter og af delegationens hovedindtryk fra rejsen.

1. Den økonomiske situation i Letland

Finanspolitisk status

Efter en overvejende udramatisk indenrigspolitisk proces lykkedes det for centrum-højre koalitionsregeringen at vedtage budgettet for 2011. Budgetforløbet blev igangsat af regeringen umiddelbart efter parlamentsvalget i Letland den 2. oktober 2010, og er udarbejdet i dialog med IMF og EU som led i genopretningen af statens finanser efter følgerne af den økonomiske krise. Op til vedtagelsen har der været stærk uenighed mellem regeringen og EU-Kommissionen om finansloven er tilstrækkelig fremsynet og bæredygtig. Den samlede budgetkonsolidering for 2011, beregnet efter ESA95, andrager LVL 290,67 mio. (DKK 3.053 mio.). Letlands kreditvurdering blev den 7. december 2010 løftet et trin af Standard & Poor's til BB+ (et trin under investeringsanbefaling) med begrundelse i fortsat moderat offentlig gæld samt hurtig konsolidering af økonomien. I perioden jan-okt. 2010 steg eksporten med 28,6 % i forhold til perioden jan-okt.2009.

Hovedpunkter i budgettet for 2011:

- Budgetunderskuddet reduceres til 5,4 % af BNP i 2011 fra 8,5 % i 2010.
- Personskatten sænkes fra 26 % til 25 %.
- Momssatsen øges fra 21 % til 22 %.
- Differentieret moms øges fra 10 % til 12 %.
- Fuld momssats indføres på visse områder, herunder el.
- Ejendomsskattens tre niveauer fordobles til henholdsvis 0,2 %, 0,4 %, og 0,6 %.

Mens budgetforhandlingerne er gået forholdsvis smertefrit for regeringen i parlamentet og blandt interesseorganisationerne, har forhandlingerne med især EU-Kommissionen været hårde. Kommissionen har primært kritiseret en, iflg. Kommissionen, mangel på langsigtet bæredygtighed i regeringens finanslov. Hvis initiativerne er for kortsigtede, kan det skabe udenlandsk bekymring for Letlands planlagte vej mod euro-optagelse pr. 1. januar 2014. Et positivt element i budgettet er et øget ambitionsniveau for inddragelse af skatter fra den udbredte skyggeøkonomi i landet. En undersøgelse (oktober 2010, Schneider & Buehn) viser, at den gråsorte økonomi i landet udgør 32 % af BNP i indeværende år, og andelen har været stigende under krisen. Niveauet for skatteprovenuet hentet i den gråsorte økonomi er nu løftet fra oprindeligt foreslået LVL 15 mio. (DKK 157 mio.) til nu LVL 60 mio. (DKK 630 mio) gennem implementeringen af en lang række initiativer fra regeringens handlingsplan.

På regeringens initiativ har ekspertgrupper fra IMF og EU-Kommissionen været i landet i december 2010 for at rådgive under budgetarbejdet.

Bag EU-kommissionens ønske om bæredygtig budgetlægning ligger landets mulighed for på længere sigt at blive i stand til at betale de internationale lån tilbage.

Makroøkonomisk status og udvikling.

Det beregnede budgetunderskud på 5,4 % i 2011 ligger under den maksimale grænse på 6,0 % aftalt med de internationale långivere, IMF samt EU. Samtidig er budgetkonsolideringen reduceret, ift. de første overslag tidligere på efteråret. Hovedårsagen er en positiv makroøkonomisk udvikling, som løbende har opskrevet forventningerne til udviklingen i BNP for 2011 til nu 3,3 % (Kilde: Finansministeriet). Flere banker mener skønnet er for forsigtigt lagt, og f.eks. DnB Nord forventer en

vækst på op imod 5 % for 2011. For første gang i 10 kvartaler voksede Letlands økonomi i 3. kvartal 2010, med 2,9 %.

Den lettiske finansminister Andris Vilks understreger, at initiativerne i budgettet for 2011 også skal ses som værende inflationsdæmpende redskaber. Finansministeriet udtrykker en vis bekymring for inflationsudviklingen. Hvis inflationen accelererer uhensigtsmæssigt, kan det i værste fald skade landets ellers forbedrede konkurrenceevne, udløst af det massive løn- og prisfald som følge af krisen. Dette års deflation på 1,4 % (anslået, december 2010) forventes vendt til en inflation på 1,1 % i 2011.

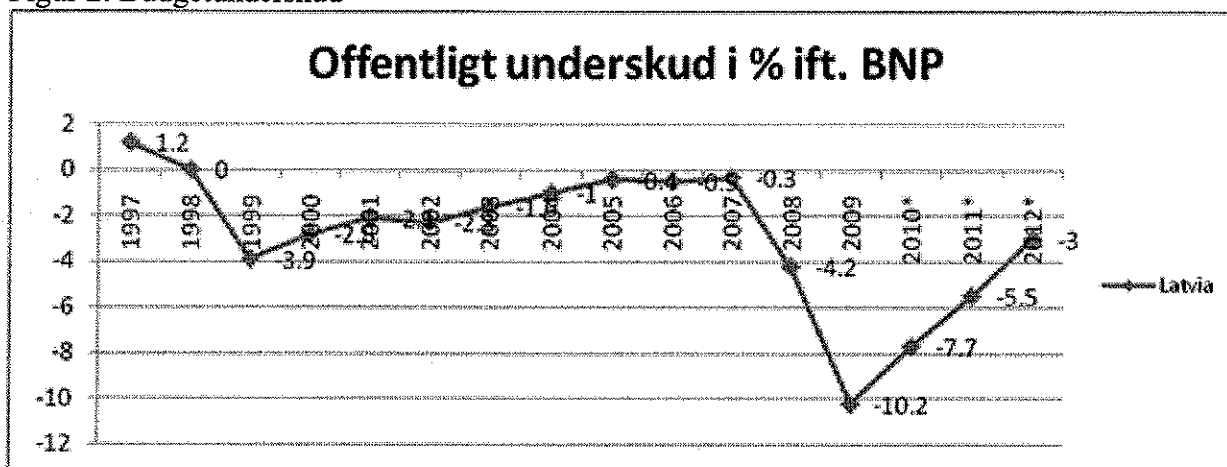
En af hovedårsagerne til inflationsrisikoen er landets strukturelle arbejdsløshed. Andelen af langtidsledige, som har været uden beskæftigelse i mere end 9 måneder, udgør nu 37 % (december 2010. Kilde: det lettiske beskæftigelsesdirektorat), og tendensen er fortsat stigende. Til trods for en samlet arbejdsløshed på et stort set uændret højt niveau, er der begyndende tegn på mangel på arbejdskraft i flere sektorer. Inden for bl.a. fremstillingsindustri og IT er der mangel på specialister, som bl.a. hentes ind fra Vesteuropa. Det er ikke lykkedes Letland i nævneværdig grad at udnytte krisens muligheder til effektivt at videreuddanne den store gruppe ledige, der i overvejende grad bliver sendt i offentlig aktivering. Den massive emigration fra landet, der accelererede under krisen, har også mindsket udbuddet af kvalificeret arbejdskraft. Derfor forventes et stigende lønpres inden for en række områder allerede næste år, hvor arbejdsløsheden forsat forventes at være høj. Det stiller krav til fortsatte forbedringer for landets produktivitet. Desuden peger lettiske økonomer på en for dårlig konkurrence på hjemmemarkedet som potentiel inflationsskabende effekt.

Finansmarkedet.

Prisen på lettiske CDS (Credit Default Swaps) har været støt faldende siden rekordniveauet i marts 2009 på knap 1.200 point, udløst af frygt for devaluering af den lettiske valuta. Den 7. december 2010 blev lettiske CDS handlet til 277.4 point (Kilde: Bloomberg). Renten på lettiske statsobligationer med udløb i 2018 er faldende, og udgjorde i december 2010, 5,3 %. I marts 2009 var renten på lettiske obligationer knap 12 %.

Nøgletal

Figur 2: Budgetunderskud

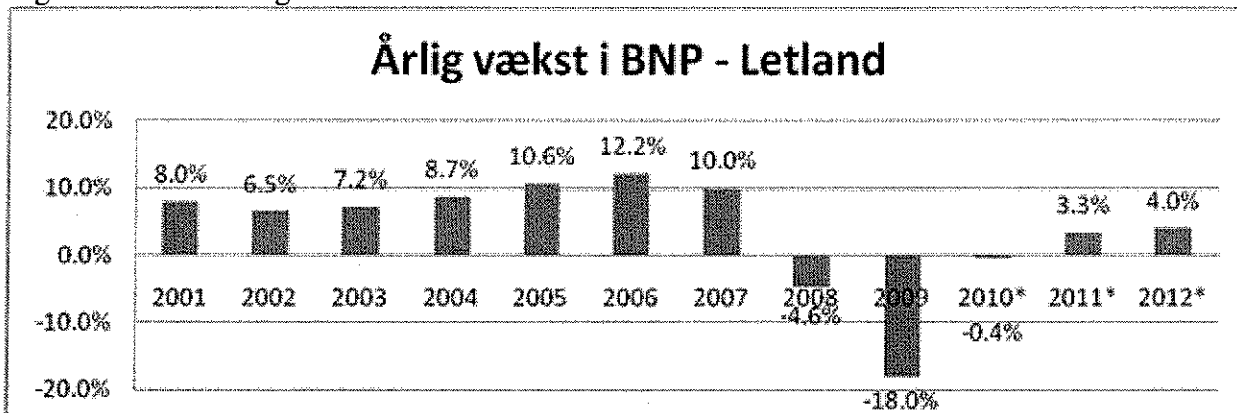

Kilde: Eurostat

Det beregnede budgetunderskud på 5.4 % i 2011 ligger under den maksimale grænse på 6,0 % aftalt med de internationale långivere, IMF samt EU. Samtidig forventes et budgetunderskud på 3,0 % i

2012, hvilket er i overensstemmelse med konvergenskriterierne. På denne baggrund forventes Letland at være klar til at blive medlem af eurosamarbejdet i 2014.

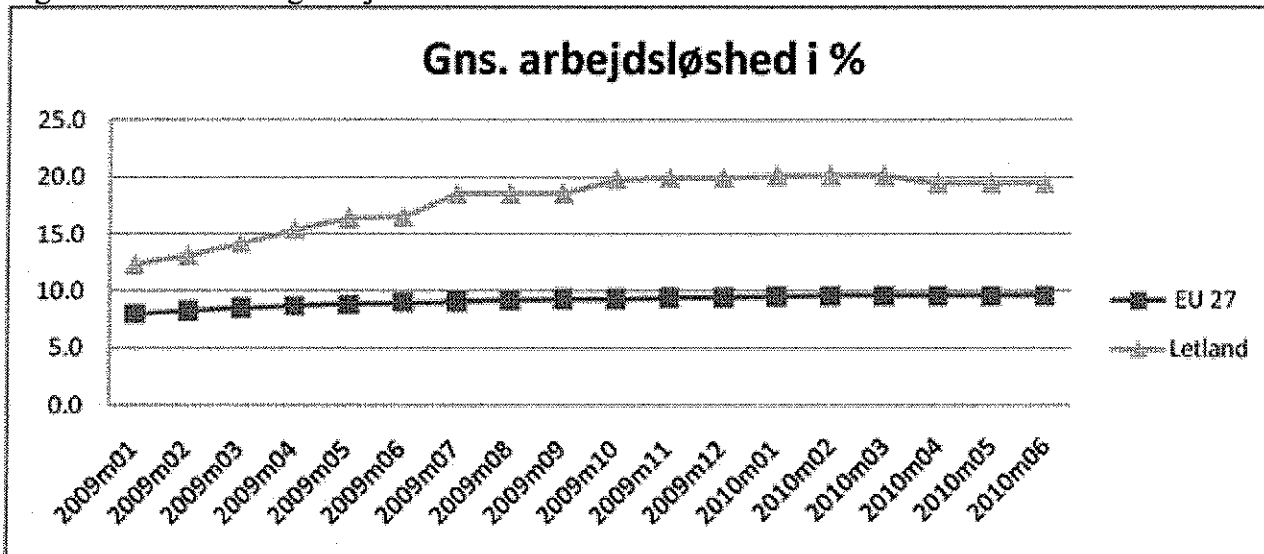
Figur 3: Letlands årlige vækst i BNP

Kilde: Eurostat

Letland har i 2010 fået vendt den dårlige udvikling i BNP fra 2008 og 2009, hvor landet havde den laveste vækst af alle verdens lande på -18,0 %. Forventningerne til Letlands vækst i 2010 var i starten af året på -3,5 % af BNP, hvorfor det nuværende BNP på -0,4 % må vurderes som værende meget positivt, og er udfaldet af en generelt positiv økonomisk udvikling i landet. For 2011 og 2012 forventes pæne stigninger i BNP, der dog ikke når det høje niveau i starten og midten af 10'erne.

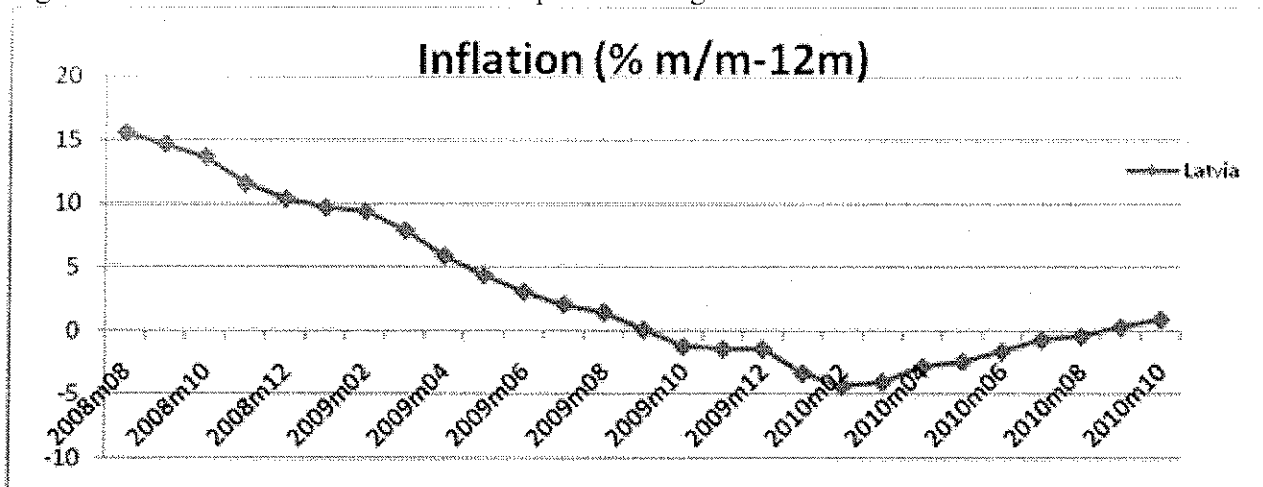
Figur 4: Gennemsnitlig arbejdsløshed

Kilde: Eurostat

Den gennemsnitlige arbejdsløshed er på tilbagegang, om end der kun er tale om et lille fald. Arbejdsløsheden var i starten af 2010 på 20,1 %, men den er siden faldet til 19,4 % (juni 2010). De seneste oplysninger fra Letlands Statistik, der ikke er indregnet i ovenstående tal fra Eurostat, viser en fortsat svagt faldende tendens for arbejdsløsheden i Letland. Den lettiske arbejdsløshed er dog fortsat blandt de højeste i EU – kun overgået af Spanien - og niveauet ligger langt over EU-gennemsnittet på lige under 10 %.

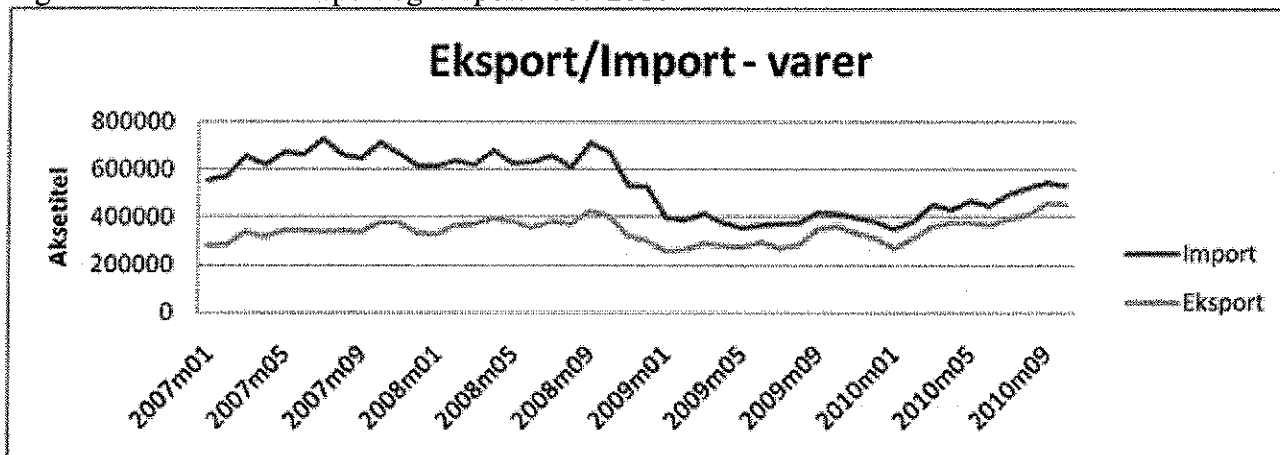
Figur 5: Inflation i % i forhold til samme periode foregående år

Kilde: Eurostat

Inflationen er ved at stabilisere sig efter en lang periode med meget høj inflation (op til 15,6 %), og en periode med deflation. I september og oktober måned oplevede Letland igen inflation – henholdsvis 0,3 og 0,9 %. Set over hele år 2010 er der dog stadig deflation. Stabiliserer udviklingen sig, vil Letland opleve en lav inflation i 2011, og derved kunne leve op til konvergenzkriteriet, såfremt det lykkedes at kontrollere niveauet.

Figur 6: Letlands vareeksport og -import 2007-2010

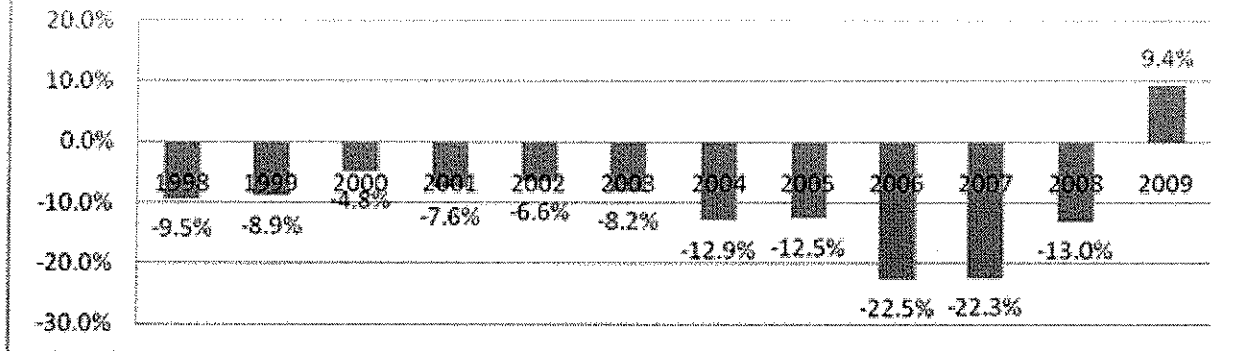

Kilde: Letlands statistik

Der har været en generelt stigende tendens i Letlands vareeksport i løbet af 2010. Samtidig er landets vareimport steget mindre end eksporten, hvorfor landets varebalance er kraftigt forbedret. I 2007 var underskuddet på varebalancen på LVL 3,8 mio. Dette blev forbedret i 2008 med et underskud på LVL 3,1 mio. og i 2009 med et underskud på LVL 1,1 mio. I 2010 er såvel import som eksport steget, men varebalancen er fortsat forbedret til det bedste niveau siden år 2000. Pr. oktober 2010 var underskuddet på LVL 850.000.

Figur 7: Betalingsbalance 1998-2009

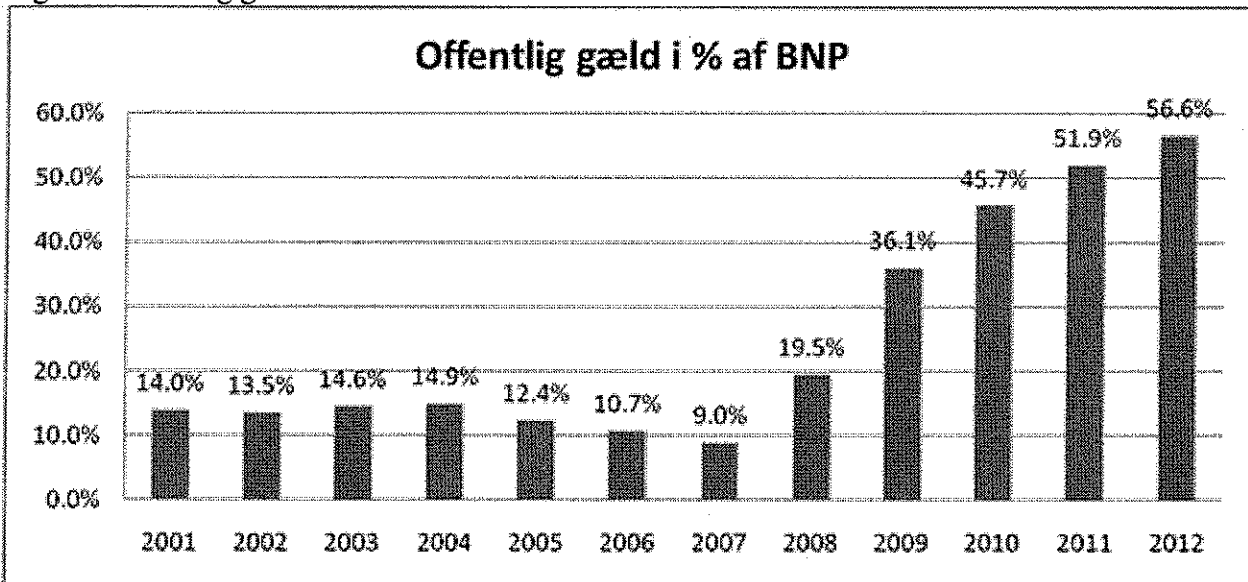
Betalingsbalance - Letland

Kilde: Eurostat

Samlet set er Letlands betalingsbalance vendt til et stort plus på 9,4 % af BNP i 2009. Denne positive udvikling er sket på baggrund af den forbedrede varebalance jf. ovenstående figur, samt et stort overskud på handelen med tjenesteydelser. Desuden opvejer store overførsler fra IMF og EU den samlede betalingsbalance. Der forventes også et samlet overskud på betalingsbalancen i 2010 jf. de senest indrapporterede tal.

Figur 8: Offentlig gæld i BNP

Kilde: Eurostat + EU

I forhold til offentlig gæld opfylder Letland stadig konvergenzkriterierne. Dog er den offentlige gæld kraftigt stigende grundet lånoptagelse i udlandet, og i 2012 vurderes den at være på 56,6 % af BNP. Dog er EU-Kommissionen mere optimistisk end tidligere, og de forventer, at gælden vil forblive under 60 % af BNP.

2. Den politiske situation i Letland

Letland er langsomt ved at restituere sig, efter at landet var et af de hårdest ramte EU-lande som følge af den økonomiske krise. BNP faldt 25 % på halvandet år, og arbejdsløsheden eksploderede

med EU's højeste ledighed til følge. Krisen i Letland blev markant forstærket af en bristet lånefinansieret spekulationsboble. Letland blev alene reddet fra statsbankerot af lånemidler stillet til rådighed af bl.a. EU samt IMF.

Grundet Letlands store økonomiske problemer var der spænding om udfaldet af parlamentsvalget den 2. oktober 2010: ville daværende premierminister Valdis Dombrovskis, som overtog posten, da krisen var værst i foråret 2009, blive belønnet eller straffet af vælgerne for den gennemførte krisehåndtering. Han navigerede uden om en devaluering af landets valuta, lat'en, og gennemførte i stedet – med succes – en intern devaluering, hvor massive fyringsrunder og lønnedgang tvang priserne i nedadgående retning, til fordel for landets konkurrencedygtighed. Prisen for befolkningen var et dramatisk fald i levestandard og en voldsomt stigende arbejdsløshed med svære udsigter til at finde beskæftigelse.

Ganske overraskende vandt Dombrovskis' centrum-højre partialliance 'Unity' en klar valgsejr, og alliancen fik flere mandater end forudset i meningsmålingerne op til valget. Samtidig gik det russiskorienterede socialdemokrati ikke frem som i forventet grad. Resultatet kan både tolkes som et klart vælgermandat til den stramme finanspolitiske kurs, som Dombrovskis har stået i spidsen for, men også som en vis apati hos vælgerne, som stemte på 'den mindst ringe mulighed'.

Efter en periode med komplicerede koalitionsforhandlinger, bl.a. med lettiske nationalister og det russiskorienterede parti, valgte Dombrovskis en smal koalitionsregering med den tidligere regeringspartner, ZZS, Greens and Farmers Union. Tilsammen tæller de to partnere 55 mandater ud af de i alt 100 medlemmer i det lettiske parlament, Saeimaen.

En række nye ministre blev udnævnt i den nye regering, herunder på udenrigsministerposten, som blev overtaget af Girts Valdis Kristovskis, der også er formand for 'Unity'-alliancen. Kristovskis er en erfaren nationalistisk orienteret politiker, og er en af veteranerne fra kampen på barrikaderne i Riga i januar 1991 mod sovjetrussiske sikkerhedsstyrker. I løbet af karrieren som politiker og forsvarsminister udtalte Kristovskis sig jævnligt stærkt antirussisk. Kristovskis har valgt at gå i sin forgængers, Aivars Ronis, spor, og lægger stor vægt på, at udenrigstjenesten hjælper landets eksportsektorer i forsøget på at fremme den økonomiske udvikling.

I arbejdet med at genoprette landets finanser, har regeringerne under Dombrovskis gennemført stramme finanslove for at reducere budgetunderskuddet. Det er sket, uden at det har udløst social uro - letterne har i stedet reageret ved at forlade landet.

Regeringens målsætning er en løbende reducere af underskuddet, og endemålet er et maksimalt budgetunderskud på 3 % i 2014, således at konvergenzkriterierne for euromedlemskab kan indfries. Umiddelbart efter valget i oktober 2010 varslede Dombrovskis, at budgettet for 2011 skulle være vedtaget inden jul for at skabe ro om statens finanser – både indadtil, men også over for de internationale långivere. Den 20. december 2010 blev budgettet vedtaget, og budgetunderskuddet reduceret yderligere, fra 8,5 % i 2010 til anslået 5,5 % i 2011. Den flade personskat sænkes fra 26 % til 25 %, men til gengæld stiger momsens fra 21 % til 22 %, og differentieret moms fra 10 % til 12 % samt fjernes fra visse områder. Herudover indføres en lang række afgiftsstigninger.

Under de parlamentariske budgetforhandlinger var der sideløbende forhandlinger om budgettet med IMF samt EU-Kommissionen. Særligt sidstnævnte har været utilfreds med regeringens budgetkonsolidering, og der udtrykkes fra Kommissionens side frygt for, at den lettiske finanslov ikke er tilstrækkeligt bæredygtig på længere sigt. I første omgang ignorerede regeringen Kommissionens ønsker om dybere reformarbejde i budgetlægningen, men efter vedtagelsen i parlamentet har Dombrovskis meldt ud, at der skal findes besparelser for yderligere LVL 50 mio. (DKK 530 mio.) i budgettet for 2011, hvilket er i overensstemmelse med EU-Kommissionens ønsker.

I forbindelse med briefing med ambassadør Per Carlsen, jf. programmet, drøftedes navnlig følgende spørgsmål:

- finansiering af de politiske partier
- oligarkernes indflydelse på partierne
- Ruslands indflydelse på de baltiske landes politik
- den kommunale struktur i Letland
- udbredelsen af grøn energi
- fertiliteten blandt henholdsvis letter og russere i Letland
- i hvor stort omfang udvandrede letter vender tilbage til Letland
- Letlands kredit-rating
- om landet "sparer sig til fattigdom"
- kursfastsættelsen på LVL
- omfanget og arten af udenlandske investeringer

3. Hovedpunkter ved møder og besøg

3.1. Møde med Letlands Parlaments Budgetudvalg

Formålet med mødet var at få en orientering arbejdet i det lettiske Budgetudvalg og få en orientering om den økonomiske situation i Letland.

På mødet drøftedes navnlig følgende punkter:

- budgetprocedurerne i det lettiske parlament
- hvordan dannes regering
- udvalgets arbejde
- kontrol med udøvende magt og institutioner
- budgetimplementering
- IMF's og EU's monitorering af lettisk økonomi
- Letlands "redningspakke"
- strukturreformer i Letland

3.2. Møde med finansminister Andris Vilks

Formålet med mødet var at drøfte udviklingen i lettisk økonomi og regeringens tiltag mhp at forbedre økonomien.

På mødet drøftedes navnlig følgende punkter

- virkningen – herunder den gavnlige – af udvandringen
- størrelsen og vigtigheden af økonomisk vækst
- "krisebevidstheden" i befolkningen
- strukturreformer

3.3. Møde med nationalbankdirektør Ilmars Rimsevics

Formålet med mødet var at drøfte Letlands finansielle og pengepolitiske situation og herunder forholdet til euro-området.

På mødet drøftedes navnlig følgende punkter:

- om Letland skal have en flydende valuta som fx Sverige

- udvandringen og virkninger heraf
- ”reformtræthed”
- ”utålmodighed” med at komme ind i euro-området
- Letlands største udfordringer
- Ruslands indflydelse på Letlands økonomi
- muligheder for at forbedre Letlands rating hos S&P
- årsager til udlånsvækst
- hvorfor bliver kun 40 pct. af parlamentsmedlemmerne genvalgt
- hvorfor der ikke er større turisme til Letland
- afhængigheden af russisk energi

3.4. Møder med cheføkonom Andris Strazds, Nordea, David Moore, IMF’s permanente repræsentant i Letland og økonom Morten Hansen, Stockholm School of Economics

Formålet med møderne var at få en orientering om og en drøftelse af Letlands økonomiske og finansielle situation set i lyset af finanskrisen.

På møderne drøftedes navnlig følgende punkter:

- hvornår Letlands økonomi forventes at være ”tilbage på sporet”.
- hvilke vækstbrancher der er i Letland
- hvordan kan man øge eksporten til Rusland
- hvordan klarer Letland sig i konkurrencen med Estland og Litauen i konkurrencen om udenlandske investeringer?
- nedskæringerne i den offentlige sektor
- nedskæringer i de offentligt ansattes lønninger
- virkningen på samfundsøkonomien af emigrationen og pengeoverførsler fra udlandet
- hvorfor forlader folk Letland
- er der et betydeligt ”brain-drain”
- den betydelige lønfleksibilitet
- uddannelse af arbejdsstyrken
- hvor længe man kan få arbejdsløshedsunderstøttelse
- tilbagetrækningsalderen
- størrelsen af opsparingen
- hvornår Letland forventer at komme ind i euro-området
- omfanget af korruptionen
- hvilke sektorer skaber nye job
- om IMF er tilfreds med udviklingen i Letland
- hvordan sikres det, at Letland følger IMF’s retningslinier
- vil politikerne fastholde/udbygge de iværksætterreformer
- hvor har Letland komparative fordele
- de største udfordringer for Letland

3.7. Besøg på Baltic Candles Ltd.

Formålet med besøget var at få et indtryk af erhvervsmulighederne og erhvervsklimaet i Letland og herunder mulighederne for danske investeringer i Letland.

Diretør Jens Thøgersen – der har drevet virksomheden Baltic Candles i 15 år i byen Dobeles - gav en orientering og en rundvisning på fabrikken. Han gav udtryk for, at der var gode muligheder for at investere i Letland og at landet bl.a. i kraft af sit lave omkostningsniveau var meget attraktivt at investere i, hvilket bl.a. kunne ses af Baltic Candles' store succes i Letland.

Program for Finansudvalgets studieogse til Letland

Bilag 1

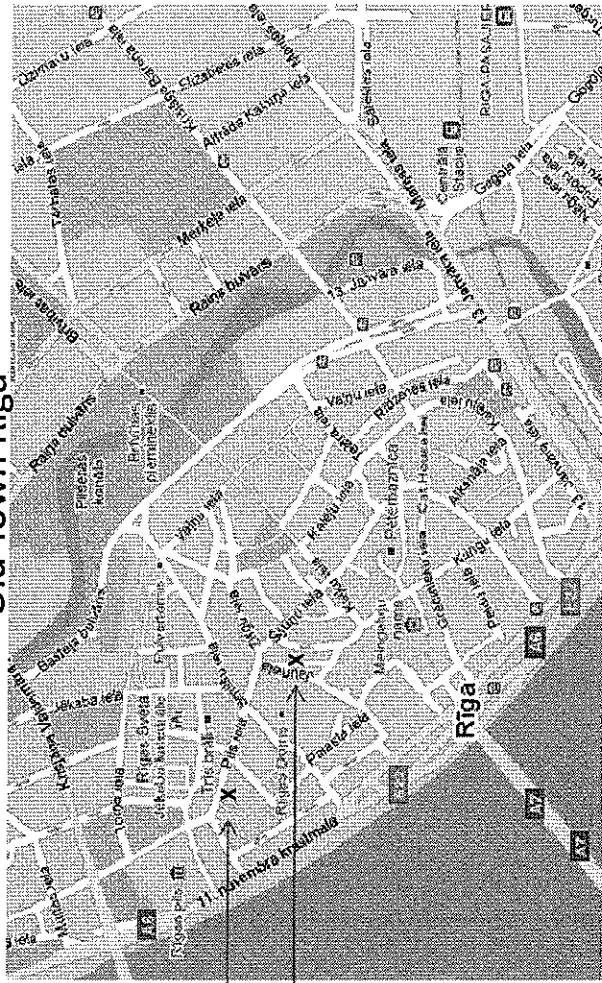
Søndag den 23. januar	Mandag den 24. januar	Tirsdag den 25. januar	Onsdag den 26. januar
	8.45: Afgang til fods fra Hotel Neiburgs mod ambassaden, Pils iela 11 (5 min.).	9.10: Afgang til fods fra Hotel Neiburgs mod parlamentet (Saeima), Jēkaba iela 11 (5 min.).	09.40: Afgang til fods fra Hotel Neiburgs mod Finansministeriet, Smilšu iela 1. (<i>Bagage afleveres til ambassadens ansatte</i>)
	9.00-10.30: Briefing om den aktuelle økonomiske og politiske situation i Letland v. ambassadør Per Carlsen, og politisk-økonomisk rådgiver, Jens Jørrn Fischer.	9.30 – 10.30: Møde med det lettiske budgetudvalg.	10.00: Oplæg v. Finansminister Andris Vilks.
	10.25: Ankomst Morten Østergaard <i>Ambassadens chauffør afhenter.</i> (<i>Kører direkte til Nordea - ambassaden sørger for check-in på Hotel Neiburgs.</i>)	10.30: Afgang til fods fra Saieima mod Nationalbanken, K. Valdemara iela 2A (5 min).	Cirka 11.30: Afgang fra Finansministeriet mod Dobeles Baltic Candles. <i>Transport: privat bus (1 t. 30 min.)</i>
	10.45: Afgang fra ambassaden mod Nordea - Valdemara iela 62. <i>Transport: 2 x taxa.</i>	11.00 – 12.15: Oplæg v. nationalbankdirektør Ilmars Rimsevics - 30 minutters oplæg efterfulgt af Q&A.	13.00: Frokost + rundvisning på Baltic Candles v. Direktør Jens Thøgersen.
	11.15 – 12.30: Oplæg v. Cheføkonom Andris Strazds, Nordea.	12.15: afgang til fods fra Nationalbanken mod restaurant Raibais Balodis, Kalēju iela 9/11.	15.30/16.00: Afgang fra Dobeles mod lufthavnen. <i>Transport: privat bus (1 t. 15 min.)</i>
	12.30: Afgang fra Nordea mod restaurant Kalku Varti - Kalju iela 11a. <i>Transport: ambassadevogn + 2 x taxa.</i>	12.30-14.00: Frokost med det lettiske budgetudvalg.	18.35: Afgang fra Riga (BT139). <i>Ambassaden sørger for online check-in</i>

	12.45: Frokost på Kalku Varti. 2-retters menu er forudbestilt: - Cream of celery and Jerusalem artichoke soup - Butter-fried flounder fillet with parsnips	14.00: Afgang fra Raibais Balodis mod Stockholm School of Economics (SSE), Strelnieku iela 4a. Transport: Ambassadevogn + 2 x taxa.	
17.40 : Ankomst: - Flemming Damgaard Larsen - Morten Bødskov - Peter Bohbro Ambassadør Per Carlsen afhenter.	13.45: afgang til fods fra Kalku Varti mod IMF's kontor, Valnu iela 3 (5 min.). 14.00-15.00: Oplæg v. David Moore, IMF's permanente repræsentant i Letland.	14:15: Sight-seeing - Art Nouveau 14:45 – 16:15: Oplæg v. økonom Morten Hansen. 16.15: Afgang fra SSE mod Hotel Neiburgs Transport: Ambassadevogn + 2 x taxa.	
Check-in på Hotel Neiburgs, Jauniela 25/27. 20.00: Middag på Restaurant Neiburgs med ambassaden.	15.00: Afgang til fods fra IMF mod Hotel Neiburgs (5 min.) Fritid	Fritid 18.30: Afgang fra Hotel Neiburgs mod Jurmala - residensen. Transport: Privat bus (30 min.)	
Fri aften, evt. med ledsagelse fra ambassaden.	19.30/19.45: Afgang fra Hotel Neiburgs mod Restaurant Bergs. Transport: 2 x taxa (eller på gåben)	19.00 -?: Middag + kaffe i residensen med danske erhvervsfolk. Dress code: mørkt tøj	
23.25: Ankomst: - Kristian Thulesen Dahl - Mike Legarth Politisk-økonomisk rådgiver, Jens Jørn Fischer, afhenter.	20.00: Middag på restaurant Bergs. Dress code: casual Fritid	Transport fra residensen til Hotel Neiburgs med privat bus.	

Nyttige oplysninger

- Landekode Letland: +371
- Alarmcentralen: 112
- Valutakurs: 1 LVL = 10,6 DKK (13.01.11)
- Baltic Taxi: +371 2000 8500
- **Ambassaden**
 - Kontakt: Jens Jørn Fischer, +371 26650160
 - Adresse: Pils iela 11
- **Hotel Neiburgs**
 - Telefonnummer: +371 26650160
 - Adresse: Jauniela 25/27
 - Morgenmad serveres i hotellets restaurant fra kl. 7-10

Old Town Riga

Ambassaden

Hotel Neiburgs

Deltagerliste

Kristian Thulesen Dahl (DF), fmd.
Flemming Damgaard Larsen (V), nfm.
Morten Bødskov (S)
Mike Legarth (KF)

Sekretariatschef Peter Bohlbro